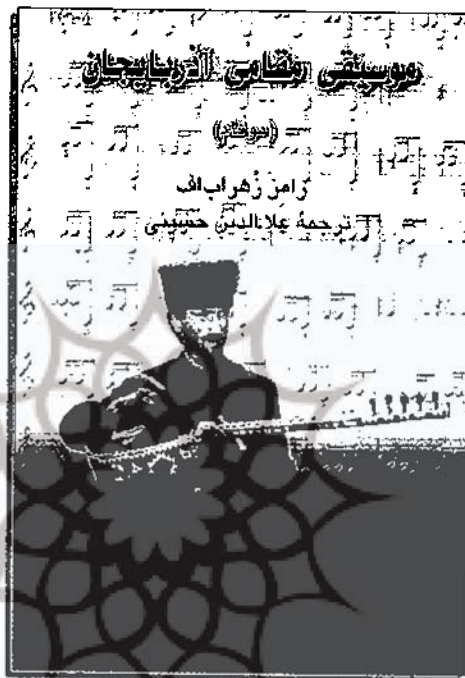

موسیقی مقامی آذربایجان (موقام)

نوشته: رامین زهراب اف
ترجمه: علاءالدین حسینی
انتشارات سروش: ۱۳۷۸

زهراب اف در بخشی دیگر ضمن بررسی موقام آذربایجان، به دستگاههای موقامی پرداخته و آن را نقطه اوج تکامل فولکلور موسیقی آذربایجان دانسته و در واقع دستگاههای موقامی را فرم تکامل یافته و کلاسیک موسیقی شفاهی - حرفه‌ای به شمار آورده که به روزگار ما رسیده و مجموعه‌ای است بزرگ، یا یک اثر موسیقی چند قسمتی با مضامین مختلف، توالی مبتنی بر اصول منطقی شعبه‌ها و گوشه‌ها، تصنیف‌ها و رنگ‌ها. وی سپس به بررسی دستگاهها از جمله: راست، شور، سه‌گانه، چهارگانه، بیات، شیراز، شوشتر، همایون، ماهور هندی، بیات قاجار، ماهور میانی، سه‌گانه میرزا حسین، سه‌گانه زابل و سه‌گانه خارج می‌پردازد.

سپس به موقام‌های کم حجم و ترکیب‌بندی آنها اشاره می‌شود و مؤلف متذکر می‌شود که در این موقام‌ها برداشت وجود ندارد و به جای آن بیشتر مواقع تصنیفی به عنوان مقدمه خوانده می‌شود که به طور معمول با تصنیف خاتمه می‌یابند و به همین علت اجرای تصنیف به رنگ بیشتر دیده می‌شود و در نتیجه تصنیف‌ها در موقام‌های کم حجم نقش مهمی پیدا می‌کنند.

موقام‌های کم حجم از قبیل: قطار، رهاب، شهناز، بیات کرد و دشتی و موقام‌های ضربی و انواع آن چون حیراتی، آرازباری، منصوریه و... مورد بحث قرار گرفته و بخش آخر نیز به تدریس هنر اجرای موقام، موقام در آثار آهنگسازان آذربایجان از جمله ع. حاجی بیگف (بنیانگذار موسیقی حرفه‌ای آذربایجان)، مسلم مقامیاف، ذوالفقار حاجی بیگف و شفیقه آخوند اوا، اختصاص دارد.

کتاب در قطع وزیری، با قیمت ۱۰۰۰۰ ریال منتشر شده است.

موقام‌های ضربی شکل یافته است، به منشاء و خصوصیات ساختاری - ترکیبی آنها می‌پردازد. همچنین با تاکید بر اینکه موقام گونه اصلی موسیقی شفاهی - حرفه‌ای آذربایجان است و بررسی نمونه‌های موسیقی شفاهی - حرفه‌ای ملل مختلف، یادآور می‌شود که هرگاه سخن از موسیقی شفاهی - حرفه‌ای آذربایجان به میان می‌آید، دستگاههای موقامی، موقام‌های دارای فرم کوچکتر و موقام‌های مضرابی و گونه‌های تصنیف، رنگ که محصول آفرینش هنرمندان ملی - حرفه‌ای مثل خوانندگان و نوازندگان تحصیلکرده است، مورد توجه قرار می‌گیرد. و اینکه پیچیده‌ترین و با شکوه‌ترین گونه موسیقی شفاهی یعنی دستگاه را در چهارچوب قواعد سنتی یعنی براساس ترتیب و توالی خاص جمله موسیقی و آوازهای آن و سپس گوشه‌ها و شعبه‌ها اجرا می‌کنند و در نتیجه ملودی‌ها و ریتم‌ها تا حد معینی تغییر یافته، دگرگون شده و دارای واریانت‌های مختلف می‌شوند. اما کیفیت صوتی موقام‌ها تا به انتها حفظ می‌شود. و در ادامه نیز سیر تاریخی آموزش موقام و تقسیم‌بندی تاریخ آموزش موقام در آذربایجان به دوره‌های قبل از انقلاب اکتبر و بعد از آن بررسی می‌شود.

اثر حاضر، تحت عنوان موقام که همان تلفظ محلی واژه مقام است، از محدود کتاب‌های مطلوب در زمینه موسیقی آذربایجان به شمار می‌رود که به فارسی ترجمه شده است. مترجم کتاب نیز ضمن مفید خواندن آن معتقد است بهتر بود که موقام به صورت مقام نوشته می‌شد. در عین حال اشاره می‌کند که به لحاظ تشخیص دو واژه مقام و مَقام (که در موسیقی آذربایجان از مفاهیمی متفاوت برخوردارند) از این شیوه نگارش استفاده شده است.

موقام‌ها که موسیقی کلاسیک محسوب می‌گردند، گونه اصلی موسیقی حرفه‌ای مبتنی بر سنت‌های شفاهی آذربایجان است و مؤلف سعی دارد که قانونمندی موسیقی حرفه‌ای مبتنی بر این سنت‌های شفاهی و ویژگی اصلی آن را با زبانی موجز آشکار کند و جایگاه موقام را در موسیقی مشخص نماید.

وی ضمن اشاره به آثار غنی و خاص موسیقی ملی در میراث موسیقی مردم آذربایجان، گونه‌ها و فرم‌های مختلف آثار موسیقی حرفه‌ای مبتنی بر سنت‌های شفاهی و جایگاه مهم آن را مورد توجه قرار می‌دهد و دستگاههای موقامی سازی - آوازی، موقام‌های ضربی، قطعات سازی دشوار از جهت تکنیک اجرایی - درآمدها و رنگ‌ها - و تصنیف‌های با فرم کامل ترانه - رمانس که از نظر ساختار، ترکیب‌بندی و ملودی‌ها تکامل یافته‌اند به این گونه‌ها مربوط می‌دانند. همچنین ارتباط تنگاتنگ موسیقی ملی و موسیقی حرفه‌ای مبتنی بر سنت‌های شفاهی را مدنظر قرار داده و تکامل آنها را نتیجه تأثیر متقابلشان بر یکدیگر می‌داند.

نویسنده با ذکر این نکته که هنر موقام در حال حاضر به عنوان زمینه اصلی هنر موسیقایی - شعری در سه نوع دستگاههای موقامی، موقام‌ها با فرم کوچکتر و